

נוסח הברכה כשמניח רק תפילין של ראש

הרב יוסף ישעי' ברוין

רב ומד"א דקהילת אנ"ש "צמח צדק" - סידני, אוסטרליא

איקלע לידי בזמן האחרון שאלה בנוגע למי שיוצא למבצע תפילין ומשדל מישהו להניח תפילין והלה טוען שאין לו זמן כו', ופעל עליו שיניח עכ"פ של ראש לבד, שהרי אינן מעכבין זא"ז. ושואל איזה ברכה לברך בכגון דא. ולכא' הדבר פשוט כביעתא בכותחא, דמברך "על מצות", וכמפורש בשו"ע אדה"ז (סי' כו ס"ה).

אלא, שהעירו לו ממש"כ הרה"ג הר"י פרקש שליט"א (נדפס ב"התמים" גל' כח (אייר-מנחם אב תשס"ד)) לברך על של ראש "להניח" (ולא "על מצות"), על יסוד שו"ת הצ"צ (או"ח סי' ו) שגידם המניח של ראש יברך "להניח".

וכבר העיר בזה ידידי הרב גאלאמב שליט"א (בקובץ הנ"ל גל' כט), דשאני התם בגידם שאין לו פס יד ימנית, דמספק"ל להצ"צ אי חייב בכלל בתש"י, וממילא ה"ז כאילו מניח רק תש"ר. ועל זה מסיק הצ"צ (בסוף התשובה), וז"ל: "ומ"מ כיון די"ל שחייב לברך גם על ש"י [בנדון הנ"ל שם] א"כ יברך [על הש"ר] להניח", ומוכח, דרק מה"ט מברך להניח, אבל בנדו"ד שאינו מניח תש"י כלל חוזר הדין למ"ש בשו"ע לברך על מצות תפילין.

אלא שהגרי"פ שליט"א (בגל' הנ"ל) טוען - ובצדק לכא' - שמה שכתב הצ"צ בסוף התשובה הוא רק לשיטת רבינו יונה שרצה (הצ"צ) ליישב ברכת להניח על הש"ר גם לשיטתו, וכפי שכתב בשורה שלפנ"ז: "אך לר"י שלא מצא טעם בברכות י"ל דדוקא בש"ר על" - [ברכת "על מצות תפילין"] וע"ז מוסיף "ומ"מ כיון די"ל שחייב לברך גם על ש"י א"כ יברך להניח", אבל בגוף התשובה כותב הצ"צ ברור: "א"כ י"ל דגם הוא יברך להניח ולא אמרו שעל ש"ר מברך על א"כ מניח גם ש"י שכבר בירך להניח ולא רצו חכמים לתקן ב' ברכות שוות וכו'" ע"ש. ומכאן, שבכל מקרה שמניחים רק תש"ר ס"ל להצ"צ לברך להניח, עכת"ד.

איברא, שלפע"ד, דבריו מרפסן איגרא, שהרי הלכה זו - לברך "על מצות" כשמניח רק תש"ר - מפורשת בשו"ע (או"ח סי' כו ס"ב) ללא חולק [ומש"כ הרמ"א הוא ענין בפ"ע, ורק לאותם הנוהגים לברך ב']

ברכות, שבנדו"ז מברך ג"כ ב' ברכות, וכ"ז אינו נוגע לכאן כלל], ודרכו בעקבותי כל האחרונים, כולל אדה"ז בשלחנו, כנ"ל. ויסודה בדברי הרמב"ם (הל' תפילין פ"ד ה"ה). וכ"ה ברא"ש (הלכות קטנות תפילין סי' יד) ושאר הראשונים. והכי נאמר שאדמו"ר הצ"צ חולק עכהנ"ל, מבלי להזכיר אפי' ברמז. אתמהה.

ולכן נראה ברור דמש"כ הצ"צ ש"לא אמרו שעל ש"ר מברך על אא"כ מניח גם ש"י שכבר בירך להניח ולא רצו חכמים לתקן ב' ברכות שוות" הכוונה רק באופן שבכלל אין לו כ"א מצות ש"ר כגידם, דאז מברך ברכת להניח, אבל מי שהפעם מניח רק ש"ר, נפסקה ההלכה להדיא, דמברך על מצות. ואף שמפרש בטעם ברכת על מצות "שכבר בירך להניח" - הנה לחומר הנושא יל"פ בדוחק דהיינו שכבר בירך בעבר. ומוכרח כן, דהרי הצ"צ פי' כן בדעת הרא"ש, אף שדבריו ברור מללו שבמניח רק ש"ר (למנהגנו) מברך רק על מצות. [והנה ל' הרא"ש הוא ש"לא רצו חכמים לתקן ב' ברכות שוות זו אחר זו", אבל זהו רק להמנהג שמברכים תמיד ב' ברכות (וכמ"ש בק"נ פסחים פ"א סק"ג - הובא בשו"ת הצ"צ שם (ושם: סקמ"ה, כנראה לפי דפוסים ישנים)). ומ"מ מחדש הצ"צ שטעם זה יתכן גם להרי"ף דמברך ב' ברכות רק כשסח בין תש"י לתש"ר]. ועצ"ע.

ועכ"פ, איך שלא יהי' כוונת הצ"צ, לו יהא כדברי הרב הנ"ל, הרי כ"ז רק לשיטת הר"ן בטעם נוסח ברכת המצוות ("וי"ל גם לשיטת ר"ת" - ל' הצ"צ בתשו' שם), אבל לשיטת ר"י פשוט דמברך "על" כמפורש שם. ואין כל הכרח בדברי הצ"צ כמאן קיי"ל, אף שמעתיק סברת הק"נ (פסחים שם סקנ"ב. ובדפוסים שלפנינו - סק"כ) דעלמא גרירי בתר ר"ת.

ובלא"ה, בנדו"ז שדברי הצ"צ סתומים ניתנו, והלכה רווחת שלא כמשמעות דבריו, ומה גם שיתכן שנכתב בדרך מו"מ ולא למעשה (ראה דוגמתו באג"ק ח"י עמ' רצד. ועד"ז י"ל במש"כ בחי' עהש"ס (רח, ב) לגבי מזמור לתורה בערב יוהכ"פ. ועוד כיו"ב) ק' מאד לסמוך ע"ז למעשה, היפך סתימת הרמב"ם, השו"ע, אדמו"ר הזקן. ועוד. ואפי' במקום שמפורש בדברי הצ"צ להלכה ולמעשה, מצאנו ראינו בכ"מ שהכריעו הרבה מרבני אנ"ש שלא כוותי' [בכותב בשמאל ועושה כל מעשיו בימין (ראה יגדי"ת (נ.י.) גל' לח עמ' לו ואילך. וצע"ק מהתקשרות גל' תנוד מעשה רב כהצ"צ. ולהעיר מאג"ק חיד"ד עמ' קמח). וכן מצינו לענין נר חנוכה בשו"ת חאו"ח סי' סז להתחיל מימין לשמאל, דלא כמ"ש

בסידור אדה"ז ונהגו כמ"ש אדה"ז (וכמפורש בס' המנהגים)). וכבר העירו (לאור מש"כ בש"ך יו"ד סי' רמב ס"ח בקיצור הנהגת הוראת או"ה) שיתכן שההכרעה כהצ"צ - ככתראי - היא רק במקום שמביא דברי אדה"ז וחולק עליו (ולהעיר עד"ז מאג"ק ח"ח ס"ע צד).

[ובגוף הענין בנוסח ברכת המצות - להעיר שבשו"ע אדה"ז סת"ב ס"ד כ' בזה"ל "וטעם שינוי הנוסחאות בברכת המצות הוא מבואר בראשונים ע"ש", מבלי להעיר כמאן קי"ל. אבל, בקו"א סי' רסג סק"ג מציין לד"מ ס"ח כטעם לדבריו [בנדון הנ"ל שם] לברך "על הדלקת הנר", ולכא' הוא בהתאם עם שי' הריב"א. ולהעיר גם מאג"ק ח"ג עמ' רעו (שמתאים רק עם שי' הריב"א). וקושיית הק"נ מ"על אכילת מצה" דלהריב"א צ"ל לאכול, יש ליישב בכמה אנפי (ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תקלה לפי דרכו. ועו"ל בפשטות: כיון שאינו מקיימו כתיקונה עם ק"פ, ע"ד מש"כ הד"מ הנ"ל לגבי "על מצות ציצית". ואכ"מ). ונוסח ברכת הפרשת חלה מסייענו, שהרי לר"ת צ"ל "על הפרשת" (אלא שבק"נ שם מיישב ד"ז לשיטתו הוא, לפי דרכו)].

דברים המעכבים בנט"י לכתחילה

הרב דוד י. אופנר
לוד ארה"ק

באגרות קודש ח"ג עמ' קמח כותב כ"ק אדמו"ר: "מהו שיעור נט"י שחרית בט"ב ויהכ"פ?

ואף שפסק אדה"ז בשו"ע שלו סתרי"ג ס"ב שנוטל ביוהכ"פ עד קשרי אצבעותיו, כנראה מסתפק כת"ר בהלכה למעשה, כיון שהחמיר רבנו בסידורו דנט"י שחרית צ"ל עד מקום חבור היד "לקנה הזרוע כי עד שם הטומאה מתפשטת", וא"כ לכאורה גם בט"ב ויוהכ"פ צ"ל עד קנה הזרוע.

והנה על הראי' מדין דט"ב ויוהכ"פ לשיעור נט"י שחרית - כבר רמז במג"א ס"ד סוסק"ז (עיין במ"מ לשו"ע אדה"ז מהד"ק ס"ד ס"ז). ולכן חלקו, בנט"י שחרית כל השנה, בין לכתחילה ושעת הדחק (שו"ע אדה"ז שם. שע"ת בשם שלמי צבור. קש"ע ב, ג. משנה ברורה ד, ט. ועייג"כ בפרמ"ג).